

Нашинець-Наумова А.Ю.

Київський університет імені Бориса Грінченка

ПРАВОВА ОХОРОНА КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Охорона комерційної таємниці є однією з найактуальніших питань у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Більшість заходів щодо захисту інформації з обмеженим доступом зводиться до її технічного, а іноді і до фізичного захисту. У статті розглядається правова основа захисту комерційної таємниці. Особливу увагу приділено проблемам встановлення режиму правової охорони в організаціях, а також залучення працівників і контрагентів до відповідальності за його порушення. Розглядаються також особливості правового захисту комерційної таємниці від сторонніх осіб, не пов'язаних з правовласником договірними правовідносинами.

Ключові слова: комерційна таємниця, інформаційна безпека, режим правової охорони, відповідальність за порушення комерційної таємниці

«При створенні інформаційного суспільства витрати неминучі – як і при будь-яких великих змінах. В ряді секторів бізнесу в цей час розпочнуться негаразди, і зайнятим в них фахівцям доведеться освоювати інші спеціальності.

Доступність дешевих комп'ютерів і засобів зв'язку змінить відносини країн та соціокономічних груп всередині держав. Міць цифрових технологій і універсальність їх застосування викличуть нові труднощі в збереженні особистих, комерційних і державних таємниць».

Білл Гейтс «Дорога в майбутнє» [1].

Постановка проблеми. Сучасне підприємство (організація, установа) не може обійтись без переговорів, зустрічей, брифінгів та нарад. І в той же час на кожному з підприємств зберігається безліч інформації, яка не повинна бути доступна третім особам. Поняття «комерційна таємниця» сьогодні знайоме багатьом. Бізнесмени приділяють цьому питанню окрему увагу, доручаючи співробітнику кадрової служби брати з кожного працівника розписку про нерозголошення комерційної таємниці. У сучасному світі забезпечення інформаційної безпеки – це не просто процес управління ризиками, вона має статус одного з основних елементів ведення бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комерційна таємниця – предмет правового регулювання не лише Закону України «Про інформацію». Це поняття розглядається й іншими нормативно-правовими актами. Так, згідно закрі-

пленого в статті 505 Цивільного кодексу України визначенням, комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [2].

Відповідно ч. 1 ст. 36 Господарського кодексу України, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою й іншою діяльністю суб'єкта господарювання, які не є державною таємницею, розголошення яких може заподіяти збиток інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад та обсяг відомостей, які становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону [3]. Іншими словами, комерційною таємницею є інформація, доступ до якої обмежено особою через її комерційну цінність і невідомість іншим особам. Підприємство самостійно визначає режим доступу до комерційної таємниці, можливість і порядок поширення інформації, що її становить.

Отже, захист, який надається законом комерційній таємниці, є похідним до обмеженого режиму доступу до відомостей, які становлять комерційну

таємницю, що був установлений підприємством. Закон лише надає захист тим обмеженням доступу до інформації, які встановило підприємство щодо комерційної таємниці. Це відрізняє цю «таємницю» від таємної інформації в розумінні Закону України «Про доступ до публічної інформації» [4].

У юридичній літературі поняття «комерційна таємниця» визначається неоднаково. Так, Г. Андрощук указує, що під комерційною таємницею підприємства треба розуміти відомості, які не є державними секретами, пов'язаними з виробництвом, технологією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, розпорядження якими може завдати шкоди його інтересам [5, с. 10]. Є. Соловійов уважає, що комерційна таємниця – це економічні інтереси та відомості про різні сторони і сфери виробничо-господарської, управлінської, науково-технічної, фінансової діяльності організації, які навмисно приховуються з комерційних міркувань, охорона яких обумовлена інтересами конкуренції й можливою загрозою економічної діяльності суб'єкта [6, с. 8]. Ю. Плаксін і Ю. Макогон зазначають, що комерційна таємниця – це будь-яка ділова інформація, яка має для підприємства реальну або потенційну цінність на комерційних засадах, витік якої може спричинити йому шкоду; вона не є загальновідомою та загальнодоступною на законних підставах, вона певним чином визначена, підприємством уживаються певні заходи для збереження її конфіденційності; вона не є державною таємницею й не захищена авторськими та патентними правами; вона не стосується негативної діяльності підприємства, яка здатна завдати шкоду суспільству [7, с. 75]. В. Лопатін наголошує, що комерційна таємниця – «это научно-техническая, технологическая, коммерческая, организационная или иная используемая в экономической деятельности информация, имеющая действительную потенциальную коммерческую ценность в силу ее неизвестности третьим лицам, которые могли бы получить выгоду от ее разглашения или использования, к которой нет свободного доступа на законном основании, и по отношению к которой принимаются адекватные ее ценности меры охраны» [8, с. 86–87]. О.П. Сергеева розуміє під комерційною таємницею інформацію конфіденційного характеру, яка безпосередньо пов'язана з підприємницькою діяльністю суб'єктів права як індустріального, так і торговельного характеру або з діяльністю щодо надання послуг, яка має реальну або потенційну економічну цінність і надає переваги в конкурентній боротьбі, за розголошення

якої настає юридична відповідальність, існує особливо охоронний режим її охорони [9, с. 87].

Говорячи загалом, комерційна таємниця – це відомості, яким підприємство має право не надавати гласності, а його співробітники зобов'язані її не розголошувати [10, с. 247].

Постановка завдання. Дослідження полягає у визначенні заходів щодо захисту комерційної таємниці в організаціях, а також особливостям правового захисту комерційної таємниці від сторонніх осіб, не пов'язаних із правовласником договірними правовідносинами.

Виклад основного матеріалу дослідження. До інформації, яка «вимагає тиші», відносять відомості, які мають комерційну цінність не тільки економічного, але також організаційного та виробничого характеру. Секретна інформація може зберігатися в організаціях на абсолютно різних носіях – від простого паперу до жорстких дисків комп'ютерів. Оскільки інформаційна система будь-якої великої компанії являє собою досить складну структуру, пріоритетне завдання при впровадженні нових підсистем – не порушувати її функціональність. Виходячи з цього, формування системи інформаційної безпеки будь-якої компанії має відбуватися поетапно. Варто зазначити, що захист однієї з різновидів конфіденційної інформації, такої як комерційна таємниця, не повинен порушувати загальної концепції інформаційної безпеки, виробленої на підприємстві [11, с. 17].

Юридичне оформлення захисту комерційної таємниці в рамках спільного захисту інформації підприємства оформляється найдоцільніше наступним пакетом документів: 1). Типове положення про інформацію на підприємстві. 2). Положення про комерційну таємницю підприємства та правила її зберігання. 3). Методика визначення відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства. 4). Службова записка про включення інформації до «Переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства». 5). Наказ про затвердження «Переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства». 6). Положення про дозвільну систему доступу співробітників підприємства і представників сторонніх організацій до відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства. 7). Договір про захист комерційної інформації (про конфіденційність). 8). Зобов'язання співробітників підприємства про збереження комерційної таємниці. 9). Зобов'язання (попередження) про збереження комерційної таємниці при звільненні з підприємства. 10). Угода про конфіденцій-

ність з відвідувачем підприємства. 11). Інструкція з організації та ведення на підприємстві документообігу, що містить комерційну таємницю.

Напрямки формування ефективної системи захисту інформаційної безпеки компанії будуть недієздатними, якщо не буде враховуватися людський фактор, який, як правило, і є першочерговою загрозою для збереження комерційної таємниці. Співробітник компанії є основною силою забезпечення дієвості такої системи і одночасно її основним руйнівником. Для людини вміння зберігати секрети – одне з найцінніших якостей, для компанії – зберігати корпоративні секрети. В масштабах суспільства збереження комерційної таємниці рівноцінне глобальній безпеці. Інформація має необмежену цінність, саме тому кожен етап її використання вимагає скрупульозного захисту [12, с. 89]. Загрози інформаційним системам подібні айсбергу. Його вершина – зовнішні загрози: віруси, хакерські атаки і спам, захист від яких необхідно здійснювати практично на кожному підприємстві. Однак під водою залишається невидима частина – внутрішні загрози: саботаж, викрадення конфіденційних даних, недбале ставлення до своїх обов'язків. Близько 80% втрат, пов'язаних з порушенням інформаційної безпеки, викликані витоком конфіденційної інформації, допущені всередині компанії.

Сьогодні стрімке зростання ризику витоку інформації викликаний серією корпоративних скандалів у зв'язку з розголошенням конфіденційних даних. Більшість таких інцидентів показало, що прогалини у фізичній безпеці бізнесу не є результатом зловмисної активності. Зокрема, найчастіше загрозу представляють співробітники компанії.

Наразі чинний Кодекс Законів про працю України не містить положень, які регулюють обов'язок працівників щодо нерозголошення комерційної таємниці підприємства. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми і методом захисту комерційної таємниці є прийняття на підприємстві локального нормативного акту, який би визначав перелік інформації, що становить комерційну таємницю та відображав порядок її використання, зберігання та поширення, а також відповідальність працівників за її несанкціоноване розповсюдження – Положення про комерційну таємницю.

Отже, перший крок, який необхідно зробити завбачливому бізнесменові, – розробити єдине «Положення про охорону комерційної таємниці» і ввести його в дію. До цього етапу можна підходити формально і лише в загальних фразах доводити до відома співробітників, які дані можуть

стати надбанням громадськості, а які – ні. В цьому випадку при настанні «страхової» події довести, що той чи інший працівник організації надав секретні відомості конкурентам, дуже важко, а іноді просто неможливо [13, с. 32–33]. Працівник може уникнути відповідальності, заявивши про свою необізнаність про перелік даних, що становлять комерційну таємницю. Тому запорука успіху – в чіткості формулювань положення. У документі слід встановити порядок доступу до конфіденційної інформації окремих груп осіб, в тому числі і представників держструктур, що мають законне право на ознайомлення з «секретами фірми». Зовсім не зайвим буде відобразити в документі всі заходи, що стосуються категорій обліку, зберігання і використання таємних відомостей. Ознайомити співробітників з грамотно складеним «Положенням про комерційну таємницю» – це півсправи. Їх знання необхідно перенести в правове поле, тобто запропонувати їм підписати уважно прочитаний документ.

Сьогодні все більше на підприємствах з'являються необхідні важелі для того, щоб притягнути до відповідальності або примусити відшкодувати збиток співробітників, які порушили Положення про комерційну таємницю. Незаконними можна вважати ті дії, які були спрямовані на умисне подолання заходів, прийнятих власником секретів з охорони конфіденційних відомостей, якщо інформацію отримала особа, яка знає або припускає, що в його розпорядженні виявилися відомості, що становлять комерційну таємницю, а також якщо співробітник підприємства, не маючи повноважень на передачу даних, все ж розголошує їх. В силу статей 231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» і 232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці» Кримінального кодексу України [14], а також статті 1643 Кодексу України про адміністративні правопорушення [15], працівник зобов'язаний виконувати встановлений роботодавцем режим комерційної таємниці, не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю, власниками якої є роботодавець і його контрагенти, і без їх згоди не використовувати цю інформацію в особистих цілях, передати роботодавцю при припиненні або розірванні трудового договору, наявні в користуванні працівника матеріальні носії інформації, що містять інформацію, яка становить комерційну таємницю. Трудовим договором з керівником організації повинні бути передбачені зобов'язання щодо забезпечення

охорони конфіденційності інформації, власником якої є організація та її контрагенти, і відповідальність за забезпечення охорони її конфіденційності. Притягнути працівника до відповідальності за розголошення комерційної таємниці можливо лише у тому випадку, якщо роботодавець після затвердження Положення про комерційну таємницю ознайомить з ним під підпис працівників, допуск яких до комерційної таємниці необхідний для виконання ними своїх трудових обов'язків, та передбачить в Правилах внутрішнього трудового розпорядку обов'язок працівників щодо нерозголошення комерційної таємниці чи підписання окремого документа у вигляді зобов'язання про нерозголошення комерційної таємниці.

Організація не має права вважати всю інформацію, що знаходиться в її розпорядженні, комерційною таємницею. Перелік інформації, яка не може бути оголошена комерційною таємницею, закріплений у Постанові Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці» від 9 серпня 1993 р. № 611 [16]. Так, в число загальнодоступної потрапила інформація про чисельність або склад працівників, система оплати і умови праці на підприємстві. Крім того, вільний доступ повинен бути забезпечений до даних про перелік осіб, які мають право діяти без довіреності від імені юридичної особи, до відомостей, викладених в установчих документах фірми тощо. Наявність укладеного трудового договору між працівником і роботодавцем зі спеціальним розділом, присвяченим правовому регулюванню питань охорони відомостей, що становлять комерційну таємницю, дозволяє роботодавцю створити надійний механізм захисту фірмових секретів від посягань з боку чинного персоналу компанії, а також колишніх працівників, які припинили свою діяльність за різними обставинами. Маючи такі письмові договірні відносини, роботодавець при виникненні конфліктів матиме можливість вирішити ситуацію, вимагаючи притягнення до відповідальності винних за порушення положення статті 505 Цивільного кодексу України [2].

Слід також зазначити, що для ефективного функціонування встановленого режиму комерційної таємниці необхідно вести облік всіх осіб, які мають доступ до інформації, що становить комерційну таємницю. У технічному забезпеченні необхідно встановити різний рівень доступу до інформації, в тому числі на рівні програмного забезпечення організації. Варто встановити наступний порядок роботи з конфіденційними

документами. Документообіг документів повинен проводитись спеціально призначеною посадовою особою, відповідальною за цей вид документів. Конфіденційні документи повинні зберігатися в окремому приміщенні в шафах, які опечатуються печаткою. При цьому допускається зберігання конфіденційних документів в загальному діловодстві, але вони обов'язково повинні перебувати окремо від інших справ документообігу. Важливими в даному випадку також є архівне зберігання таких документів і порядок їх знищення.

Вступаючи в ділові взаємини з контрагентом, слід окремим пунктом в угоді обумовити умову нерозголошення даних, що складають комерційну таємницю. В даному напрямку хотілося б відзначити таку особливість при регулюванні встановленого режиму комерційної таємниці, як взаємодія з «зовнішніми силами». Практично всі комерційні організації стикаються з необхідністю взаємодії з зовнішніми персоналіями, наприклад, це може бути потенційний клієнт. Бізнес – це постійне протистояння, а в цій справі, як відомо, всі засоби добрі. Регулювання режиму комерційної таємниці – одне з найважливіших завдань для будь-якої солідної компанії. В період економічної кризи важливість збереження в таємниці навіть незначних «секретів фірми» значно зростає. Встановлення правових основ захисту комерційної таємниці та іншої конфіденційної інформації, що має комерційну цінність, є важливим елементом юридичного забезпечення підприємницької діяльності. У більшості економічно розвинених зарубіжних країн законодавство, що регулює правовий режим комерційної таємниці і встановлює відповідальність за її неправомірне використання, являє собою досить розвинений нормативний масив, формування якого здійснювалося на основі національних правових традицій, що еволюціонували в ході розвитку правових інститутів.

Висновки. На закінчення хотілося б зауважити, що встановлення режиму комерційної таємниці не повинно стати самоціллю. Показником ефективності встановленого режиму, грамотно здійсненого всіма можливими правовими і технічними засобами, є не тільки виключення можливості витоку цінної інформації, але і гарантія притягнення винної особи до відповідальності, якщо це все таки сталося. Необхідно пам'ятати, що режим комерційної таємниці повинен стати одним з елементів діючої політики інформаційної безпеки, зайняти своє місце в системі захисту інформації, не вступаючи в суперечність із загальною систе-

мою функціонування організації. З цією метою при розробці та впровадженні системи заходів режиму комерційної таємниці повинні бути мак- симально враховані особливості і ресурси організації, а також досягнуто оптимального поєднання економічності та результативності режиму.

Список літератури:

1. Гейтс Билл. Дорога в будущее. М.: Изд. отд. «Рус. ред.» ТОО «Channel Trading Ltd.», 1996. 312 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 13.
3. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
4. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.
5. Андрощук Г. Захист комерційної таємниці: економіко-правовий аспект // Інтелектуальна власність. 1999. № 9. С. 8–12.
6. Соловйов О. Коммерческая тайна // Юридическая практика. 2000. № 46. С. 8–10.
7. Коммерческая тайна: правовые проблемы [Текст] / В. А. Плаксин, Ю. В. Макогон // Государство и право. 1992. № 8. С. 73–80.
8. Лопатин В.Н. Правовая охрана и защита служебной тайны // Государство и право. 2000. № 6. С. 84–90.
9. Сергеева О. Питання про співвідношення ноу-хау та комерційної таємниці в праві України // Право України. 2000. № 11. С. 85–87.
10. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційна безпека суб'єктів господарювання: проблеми теорії та практики правозастосування: монографія / під заг. ред. д.ю.н. В.І. Курила. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 386 с.
11. Кауров В. Информационная безопасность в трудовых отношениях // Кадровик. Трудовое право для кадровика. 2009. № 8. С. 16–24.
12. Колешин Г.М. Обязанности работника в отношении коммерческой тайны работодателя // Трудовое право. 2007. № 5. С. 87–90.
13. Коломиец А. Условие о неразглашении коммерческой тайны в трудовом договоре // Хозяйство и право. 2008. № 5. С. 32–37.
14. Научно-практический комментарий к Кримінальному кодексу України / [За заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренко]. К.: Форум, 2001. 386 с.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 27.12.1984 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
16. О перечне сведений, которые не составляют коммерческой тайны: Постановление Кабинета Министров Украины от 9 августа 1993 г. № 611. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>.

ПРАВОВАЯ ОХРАНА КОММЕРЧЕСКОЙ ТАЙНЫ В СФЕРЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Охрана коммерческой тайны является одним из самых актуальных вопросов в сфере обеспечения информационной безопасности. Большинство мероприятий по защите информации с ограниченным доступом сводится к её технической, а иногда и физической защите. В статье рассматривается правовая основа защиты коммерческой тайны. Особое внимание уделено проблемам установления режима правовой охраны в организациях, а также привлечению работников и контрагентов к ответственности за его нарушение. Рассматриваются также особенности правовой защиты коммерческой тайны от посторонних лиц, не связанных с правообладателем договорными правоотношениями.

Ключевые слова: коммерческая тайна, информационная безопасность, режим правовой охраны, ответственность за нарушение коммерческой тайны

LEGAL PROTECTION OF COMMERCIAL SECURITY IN BUSINESS SPHERE

The protection of trade secrets is one of the most pressing issues in the field of information security. Most measures to protect information with limited access are reduced to its technical and sometimes physical protection. This article discusses the legal basis for the protection of trade secrets. Particular attention is paid to the problems of establishing the regime of legal protection in organizations, as well as bringing employees and counterparties to responsibility for its violation. The peculiarities of the legal protection of trade secrets from unauthorized persons, non-contractual legal relations are not considered.

Key words: trade secret, Information Security, legal protection regime, liability for violation of trade secrets.